

Література

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. К. : Дух і літера, 2002. 539 с.
2. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества. М. : «Весь мир», 2004. 188 с.
3. Більченко Є. Неототалітаризм як світоглядний феномен. СХІД. №2 (148). 2017. С. 83-90.
4. Гаджиев К. О парадоксах перевоплощения тоталитарных идей. URL: <http://svom.info/entry/657-o-paradokсах-perevoplosheniya-totalitarnyh-idej/>
5. Гадяцький В. Тоталітаризм на рівні особистості та його подолання. Філософія освіти. Вип. 1-2 (8). 2009. С. 149-155.
6. Пастухов В. Ловушка неототалітаризма. URL: <https://polit.ru/article/2015/03/21/trap/>
7. Пехнік А. Різновиди тоталітаризму: спільне й особливе. Актуальні проблеми політики. 2000. Вип. 9. С. 118-122.
8. Рябой Ю. Тоталітаризм як фактор впливу на політичну культуру українського суспільства. Наукові праці. Політологія. Вип. 192. Том 204. С. 98-102.

УДК 159.962

ПСИХОТИП ОСОБИСТОСТІ-ЖЕРТВИ ТОТАЛІТАРНИХ СПІЛЬНОТ

Катерина Васюк,

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

У дослідженні визначаються особливості впливу тоталітарних систем на особистість, аналізуються і систематизуються ознаки цих тоталітарних систем. Визначено, що тоталітарні системи мають декілька видів за масштабом розповсюдження і базовими ідеями. Їх можна розділити на релігійні, політичні і маркетингові. Виділені типові риси особистості, які обумовлюють ризик потрапляння у тоталітарні організації і основні маніпулятивні прийоми залучення до них. До них відносять вузькість мислення, некритичність, слабкі вольові якості і пошук вражень. Було висунуте припущення, що окремі типи акцентуації також можуть впливати на ці ризики, але гіпотеза потребує додаткового підтвердження.

Ключові слова: *віктимна поведінка, маніпуляція, секта, тоталітарна організація*

In the research, we have determined the features of influence of totalitarian system on the person, analyzed and systematized the features of the totalitarian system. It was determined that the totalitarian systems have few types of basic ideas. These types are religion, political and marketing. We have research typical features of person, which determine the risk of hitting in the totalitarian organization, and main manipulations of recruitment. They are narrow thinking, noncritical mind, weak will and search for impressions. We've made hypothesis the separate types of accentuations can influence on the risk, but the hypothesis must be confirm thoroughly.

Keywords: *manipulation, sect, totalitarian organization, victim behavior.*

У ХХ сторіччі майже по всьому світу можна було спостерігати масову появу тоталітарних організацій різних форм і рівнів розповсюдження. Вражає їх розмаїття – від маленьких об'єднань в декілька десятків осіб на чолі з психічно неврівноваженим «гуру» до цілих держав з тоталітарною системою управління, де керування здійснюється цілими народами, наприклад, колишній СРСР. Такий масштабний феномен не міг не привернути увагу дослідників різних наук - соціології, релігієзнавства, етнографії, політології і, звичайно, психології.

Психологію насамперед цікавлять мотиви участі у подібних організаціях як самих засновників і ідейних лідерів, так і рядових учасників, які є очевидно жертвами цих систем.

Метою нашого дослідження є індивідуально-типологічних особливостей осіб, які стали жертвами тоталітарних організацій, особливо тих, хто добровільно погоджувався вступати в них і розділяв ці ідеї, що приводили в буквальному сенсі до власного самознищення, повної перебудови адекватної системи загальнолюдських цінностей і навіть до психічних розладів. Відсутність впливу даних тоталітарних систем на абсолютно всіх членів великих соціальних груп говорить про те, що є певна особистісна «сензитивність» до таких маніпулятивних впливів, отже існують особи, що перебувають в зоні ризику. І основним завданням психології і суміжних наук (педагогіки, соціології) є рання профілактика і виявлення цих осіб, проведення з ними корекційної і психопрофілактичної роботи з метою підвищення резистентності до подібних впливів.

Перш, ніж проводити аналіз і систематизацію досліджень з проблеми індивідуальних рис жертв тоталітарних організацій, варто з'ясувати, що взагалі можна вважати тоталітарною організацією і існують її різновиди.

О.Л. Дворкін, який створив чи не найповніше релігієзнавче дослідження тоталітарних організацій за останні десятиріччя, так визначає тоталітарні організації (секти) - це група, яка користується маніпулятивними прийомами і експлуатує своїх членів, може нанести їм психологічну, фінансову та фізичну шкоду. Релігійний аспект в якості основного обраний не просто так, бо більша частина тоталітарних організацій є релігійними сектами. На другому місці виступають маркетингові піраміди на кшталт «МММ», «Гербалайф» тощо. В масштабнішому вимірі це можуть бути політичні системи типу комуністичного ладу в СРСР та фашистського режиму в Німеччині. Але не зважаючи на масштабність таких систем, вони всі мають практично однакову структуру, динаміку і засоби вербування і контролю над жертвами [1, с.234].

На відміну від простих кримінальних бандформувань, де в основному використовується залякування або фізичне насилля і куди часто приходять добровільно, знаючи про істинні цілі групи, тоталітарні організації вводять в оману своїх adeptів і намагаються контролювати їх думки й емоції.

Європейські дослідники тоталітарних організацій Т. Гандоу, І. Огорд виділили 4 основні ознаки тоталітарних організацій [3]:

1. Наявність авторитарного, харизматичного лідера (гуру, вчителя, пророка) - він не підкоряється ніяким авторитетам, має абсолютну владу над adeptами і вирішує навіть інтимні питання життя adeptів - одруження, вибір роботи, їжа, розпорядок дня і дозвілля, спілкування з близькими.

2. Організованість - такі групи мають дуже жорстку ієрархію і вимагають беззаперечної покорі від своїх adeptів.

3. Методи - набір ідей і маніпулятивних прийомів, за допомогою яких береться під контроль свідомість adeptів. Як правило ззовні така ідея досить приваблива і вкладається в загальноприйнятую мораль: здобути успіх в житті, матеріально забезпечити себе, створити ідеальне суспільство, духовно зрости, зцілитися від хвороб і шкідливих звичок. Але на ділі ці цілі ніколи не планувалося досягати. Єдина мета у організаторів - збагатитися за рахунок обманутих і підкорених людей і мати над ними повну владу, втілюючи часто хворобливі ідеї перебудови світу.

4. Езотеричний розрив - це відсутність достовірної інформації про істинні умови перебування і цілі учасників тоталітарної системи, поступове загиблення в істинні ідеї, коли людина вже не може їх критично оцінювати і сприймає на віру.

Додатково ми можемо також виділити використання специфічного жаргону, в тому числі і створення неологізмів, радикальне, чорно-біле бачення світу, замикання у своїй групі, коли відбувається розрив зв'язків з близькими і зміна звичного способу життя. Також змінюється система цінностей - все, що в тоталітарній системі вважається хорошим, автоматично визнається таким без критики, а інше - є ворожим і поганим.

І.Г. Луценко зазначає, що для посилення ефекту людину виснажують ще й фізично. Наприклад, не дають нормально спати, відпочивати, а час дозволя суворо регламентується і контролюється, вводять систему санкцій для залякування і постійного перебування у страху порушити щось і отримати покарання, а також пропагують погане харчування.

За допомогою цих прийомів досягається контроль над поведінкою адептів, їх емоційним життям, інформаційним простором і мовленням як системою смислів для оцінки світу.

Т.Є. Леоненко виділяє такі ознаки тоталітарних організацій [2, с.90]:

1. Насильницький характер заходів, що здійснюються щодо рядових сектантів.
2. Жорстокість та використання будь-яких засобів для досягнення поставленої мети.
3. Високий рівень технічної оснащеності та озброєність.
4. Наявність значних матеріальних благ та грошей.
5. Дотримання визначеної ієрархії та норм поведінки.
6. Створення структурних органів для зовнішньої та внутрішньої безпеки.
7. Конспірація.
8. Наявність зв'язків за межами держави.

Але основний інтерес представляють не дії організаторів цих тоталітарних організацій, а питання, чому люди довіряють їм і погоджуються вступати в ці організації, не чинять спротив при явному порушенні їх людських прав і здорового глузду.

В науковій літературі часто описуються риси вже деформованої тоталітарною організацією особистості, але нас більше цікавить питання про ті риси, які були притаманні жертвам організацій до їх вступу в неї. Тобто риси, що підвищують ризик стати такою жертвою. З цього ракурсу цікавим є дослідження І.Г. Малкіної-Пих про віктимну поведінку жертви [4, с.837]. Вона наголошує, що віктимна поведінка поняття досить неоднозначне, вона містить декілька типів. Так Д.В.Ривман виділяє різні типи жертв:

- агресивні (фізична агресія щодо інших, образи, забіяки),
- активні (провокатори конфліктів, прагнуть створювати ситуації, надто багато проявляють себе),
- ініціативні (волонтери, активно втручаються в ситуацію, не можуть стояти осторонь несправедливості),
- пасивні (слабкі і нездатні до супротиву, «легкі» жертви люди літнього віку, діти, інваліди, психічно хворі),
- некритичні (дуже довірливі, з низьким інтелектом, критичністю, часто є тимчасові схильності до залежності через життєві кризи чи психічні травми),
- змішані категорії.

На нашу думку, найбільш вразливими до тоталітарних впливів є пасивні та некритичні типи жертв.

Описи своїх переживань самими учасниками різних тоталітарних сект підтверджують ці припущення. Наприклад, О.Л. Дворкін цитує інтерв'ю колишніх членів секти М.Ландау і Т.Дж. Лаліч, які говорять про радикалізм поглядів, викривлення сприйняття дійсності і радикальну переоцінку цінностей [1, с. 279].

На нашу думку з описів жертв впливає в першу чергу порушення мислення. Звичайно, далеко не завжди це хворобливе порушення. Але зниження критичності мислення є спільним у всіх жертв. Як наслідок страждає логічність, самостійність і широта мислення, тобто ті процеси з загальною назвою «якості розуму». При цьому люди на може мати високий інтелект і бути професіоналом у сферах, пов'язаних з розумовою працею. Саме вузькість мислення провокує довірливість і легку навіюваність, а також нетерпимість до інших поглядів. Вузьке мислення не дозволяє навіть уявити, що може бути інший погляд на явище.

На це накладаються дефекти волі. Вони можуть бути постійними і тимчасовими. Вольовий супротив знижують психічні травми, стреси. Намагаючись уникнути негативних переживань, людина легко піддається маніпуляціям, які полегшують її стан. Для таких людей добре діє прийом «огортання любов'ю», коли члени секти демонструють безумовне прийняття і тотальну симпатію до жертви і різко позбавляють її уваги, коли вона намагається вийти з організації або хоча б виражає сумніви у правильності дій гуру. З цієї ж причини люди із залежностями, що апіорі мають слабку вольову регуляцію також легко потрапляють у тоталітарні організації, вони просто підмінюють один тип залежності на інший.

Додатково можна виділити ще пошук вражень, сенсу життя, це пояснює широке залучення молоді, у яких ці потреби дуже виражені. Також можна припустити, що представники деяких типів акцентуацій, наприклад, застрягачого та тривожного, теж більше схильні до таких залежностей, але це припущення потребує додаткової емпіричної перевірки.

Література

1. Дворкин А.Л. Сектоведение: тоталитарные секты. Опыт систематического исследования. Нижний Новгород : Издательство братства во имя св. князя Александра Невского, 2002. 998 с.
2. Леоненко Т.Є. «Нові релігійні групи» (тоталітарні секти) як структурна основа поширення релігійного кримінального фанатизму. Держава та регіони. Серія «Право». 2014. № 2 (44). с. 88-92.
3. Луценко І.Г. Тоталітарні секти: поняття і ознаки. Вісник ХНУВС. 2013. №4(63). с. 236-243.
4. И.Г. Малкина-Пых Психология поведения жертвы. Справочник практического психолога. Москва : ЭКСМО, 2006.1008 с.

УДК. 351.84:616-093.75

ПАЛІАТИВНА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ У ПОСТТОТАЛІТАРНУ ЕПОХУ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

**Андрій Вергун, Ярослав Чуловський, Оксана Мощинська,
Оксана Марко, Володимир Кітик, Оксана Вергун,
Михайло Литвинчук, Анна Фостяк, Василь Кульчицький**

*Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького
Комунальне некомерційне підприємство «4-а міська клінічна лікарня м. Львова»*

У статті простежено проблеми розвитку паліативної допомоги в Україні у посттоталітарну (пострадянську) епоху. Проаналізовано і охарактеризовано особливості надання комплексної допомоги пацієнтам у термінальних стадіях захворювань або за умови обмеженого прогнозу життя за наявності поліморбідності та коморбідних станів, полегшення страждань завдяки ранньому виявленню і точному діагностуванню симптомів, болю та розладів життєдіяльності, проведення адекватних лікувальних заходів, симптоматичної (ад'ювантної) терапії та догляду, надання психологічної, соціальної, духовної та моральної підтримки незалежно від захворювання, віку, соціального статусу, національності, релігійних, політичних переконань та місця проживання.

Ключові слова. *Паліативна допомога у посттоталітарну (пострадянську) епоху, хоспіс, хворі у термінальній стадії захворювання, обмежений прогноз життя, оцінка фізичного стану, знеболення, лікування пролежнів, особливості комплексних клініко-реабілітаційних заходів.*

In article on the basis of literature and experience of the Lviv regional organization of public association «Ukrainian League of palliative and hospice care» some problems of palliative care development in post-totalitarian (post-Soviet) Ukraine were studied. Some features of integrated